

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİR ANLAYIŞI ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

Abdullah Uçman

- Tanzimat'tan sonraki yıllarda Batı şiiri etkisi altında ortaya çıkan yeni Türk şiirinde Abdülhak Hâmid'den itibaren Cumhuriyet devrine gelinceye kadar, Cumhuriyet'ten sonra da Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Cahit Sıtkı'ya ve Orhan Veli'ye, Necip Fazıl'dan Âsaf Hâlet Çelebi'ye, Hilmi Yavuz'dan İsmet Özel'e kadar bazı şairler, şiirden ne anladıklarını, şiirde gerçekleştirdikleri veya yapmak istedikleri yenilikleri ya da şiirlerinin daha kolay anlaşabilmesi için kendi şiir anlayışlarını çeşitli yönleriyle açıklama ihtiyacı duymuşlardır.

Abdülhak Hâmid'in ünlü *Makber* mukaddimesi ile “nâ-kâfi” redifli ve “Bir Şairin Hezeyânı” adlı manzumelerinden başlayarak Ahmet Hâşim'in *Piyâle*'nin başına da aldığı “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar”; Orhan Veli'nin Garip akımının beyanname mahiyetindeki *Garip* ön sözü; Âsaf Hâlet Çelebi'nin “Benim Gözümle Şiir Dâvâsı” başlığı altında yayımlanan bir seri makalesi; Necip Fazıl'ın *Çile*'nin sonunda yer alan “Poetika” başlığı altındaki yazıları; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Antalyalı Genç Kıza Mektup” adıyla bilinen metni, Hilmi Yavuz'un *Şiirim Gibi Yaşadım*'i ile İsmet Özel'in *Şiir Okuma Kılavuzu* adı geçen şairlerin şiir ve sanat anlayışlarını derli toplu bir şekilde dile getirdikleri en tanınmış örneklerdir. Bu isimler dışında da, başta Yahya Kemal olmak üzere, Rıza Tevfik, Cahit Sıtkı, Ahmet Muhip Dıranas, Bedri Rahmi, Cemal Süreya, Attilâ İlhan, Sezai Karakoç gibi daha birçok şair, zaman zaman çeşitli yazı veya soruşturmalara verdikleri cevaplarla şiir anlayışlarını şu veya bu şekilde açıklama gereği duymuşlardır.

Bu çerçevede Behçet Necatigil'in de müstakil hâlde bir poetika metni bulunmamakla beraber, onun özellikle *Bile/Yazdı* adı altında bir araya getirdiği kitabındaki yazılarla çeşitli soruşturmalara verdiği cevaplardan, biz onun şiir anlayışını, şiir tarzını ve şiirden ne anladığını kolayca tespit edebiliyoruz. Ancak ben burada esas olarak iki metin üzerinde durmaya çalışacağım. Bunların ilki, şiir anlayışı üzerine en

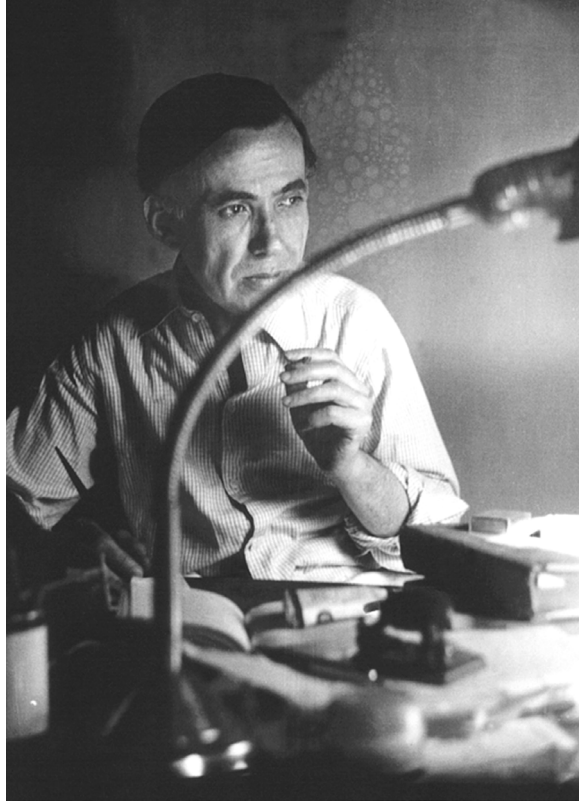
kapsamlı ve çok önemli görüşleri ihtiva eden, 15 Mart 1961 tarihinde Türk-Alman Kültür Derneğinde yapılan bir konuşma metni olan “Sanatçının Ruh Sayısı”, diğeri de o çok meşhur “Şiir Burçları” adlı yazısıdır.

Bile/Yazdı’nın “Şiircikler/Şiir Uçları” başlığını taşıyan birinci bölümünde bir yerde “*Dileğim yok bu cihân içre şiirden gayrı*” diyen Necatigil “Sanatçının Ruh Sayısı”¹ adlı, şiire nereden baktığını ortaya koyduğu yazısında, “*Her şairin şiir anlayışı şiirlerinden çıkarılır!*” dedikten sonra, bunu yapacak olanın da eleştirilenler olduğunu belirtir. Sanatçının “iki ruhlu”, yani bir yandan gündelik hayatın hay huyu içinde alelade işlerle meşgul olurken aynı zamanda kendi sanat eserini ortaya koyan farklı bir kişiliğe sahip olduğu görüşüne pek itibar etmeyen Necatigil, bu bağlamda, “*Ben, sanatçı değil de eser önemli kuramını her zaman yadırgadım... Şiiri, şairin hayatına paralel, o hayatın bir görüntüsü diye düşünüyorum. Birey kendisini çeviren, mecbur ve mahkûm eden olay, ilişki ve eşyalarla var olabildiğine göre, önce kendi şartlarını, kendi hallerini dile getirir, getirmelidir.*” der:

Böyle olunca şairin hayatına, hayatını sınırlayan, belirleyen şartlar ve çevreler üzerine gerçek ya da yaklaşık bilgilerimiz olmadan, bir şiire gereği kadar yaklaşabileceğimiz şüphelidir. Bir şiir kendi başına, bağımsız bir ülke olduğundan çok, bir ruhtur, bir anlamdır. Yaratıcısının fizik, moral yapı ve davranışlarıyla sıkı sıkıya bağlantısı olan bir fotoğraf âdeti.

Burada konuyu daha somut biçimde açıklamak için Türk şairlerinden birkaç isim üzerinde duran Necatigil:

Mehmet Âkif ile Ahmet Haşim'in Balkan, Birinci Dünya ve İstiklâl Savaşları'ndan geçerlerken birinin niçin sade gerçekçi, ötekinin neden yalnız

Yapı Kredi Yayınlarının genel ağ sayfasından alınmıştır.

1 *Bile/Yazdı*, Ada Yayınları, İstanbul 1979, s. 44-56.

sembolist olduklarını anlıyorum; çünkü bu şairler “tek ruhlu” idiler. Ama yine, söz gelişi, Abdülhak Hâmid’in iki ruhluluğunu anlayamıyorum: O Hâmid ki aynı günler içinde aynı masanın iki başında, sevgili eşinin ölümünden önce yazmaya başladığı Makber’i, ölümü üzerine bitirmeye çalışırken, ne derece içten olduğu çok şüpheli yasından yoruldukça, masanın öbür başına geçmiş, yeni evlenmeler hülyasıyla, Makber’in tam karşıtı gerdek şiirleri (Hacle) yazmaya devam etmişti.

Ben kendini kendisinden ve çevresinden bu denli uzakta tutabilen, sadece kelimelerin saltanat ve sefasını sürmek isteyen sanatçıları her zaman yadırgamışımdır. Usta şair iseler hayranlık duymuş, ama hiçbir zaman sevememişimdir. (...) Bu şekilde, kendimi ve zamanımı hiçe sayan bir sanatçı olmaktansa, eserinde çağından kopamamış, çağının gölgesini satırlarda sürüklemiş bir sıra adamı olmayı tercih ederim.

diyerek, kendi şiir tarzı hakkında bize bir ipucu verir.

Necatigil konuşmanın ilerleyen kısımlarında, Mallarmé’nin meşhur “Şiir duygulardan değil, kelimelerden doğar.” cümlesini naklettikten sonra, kendi anlayışına göre en basitinden üç türlü şiir tarzı olduğunu belirtir.

Bunlar:

1) Bir çeşit bencillik, dışa kapalı oluş, romantik ve masum “narcissizm”, egocentrizm; bize yalnız kişisel yaşantılar, şehir idil’leri yazdırır;

2) Dışarı ile, dışarıdan ekonomik, toplumsal şartları ile temas, yurt ve dünya olaylarını izleme, bize çağ durumu, çağıyla çevrili kişinin bir çeşit mahpusluk, sürgünlük durumu üzerine bireysel toplumsal şiirler yazdırır;

3) İç ve dış algılar ötesinde biz, deneyüstü (transcendental) meselelerle de uğraşabiliriz, ki bu da bizi mistik, metafizik şiirlere götürür.

“Çağımızın şiiri, yine de kesin çizgilerle ayrılması imkânsız, bu üç bölümün ikincisidir.” diyerek, kendisinin de dâhil olduğu modern şiirin ikinci grupta yer aldığını açıklar.

Daha sonra, “Şair, dış dünya ile iç âlemini bir potada eritmek; benliğini, kişisel kuruluşunu, özel yapısını yitirmeden, her ikisini bir potada eritip yansıtmak, işlemek zorundadır.” der.

Modern çağın aşklarını T. S. Eliot’un *Çorak Ülke*’sine benzeten Necatigil’e göre, insan kalbi artık aşkın nabzının attığı, çiçeklendiği bir yer değil, sevgi, muhabbet ve merhamet duygularını kaybetmiş bir “çorak ülke”dir.

Konuşmanın daha sonraki kısımlarında şairin kişiliği konusuna da eğilen Necatigil, şairin kişiliğinin “yalnız seçtiği tema ve motiflere bakış açısından değil, kullandığı kelime hazinesinin, sözdiziminin özelliklerinden de meydana geldiği”nden bahseder. Ayrıca, üslubun da şairin kişiliğiyle özdeş olduğu görüşünü ileri sürenlere katıldığını belirtir.

Konuşmasında şiirde şekil meselesine de değinen Necatigil, şairine göre, ba-

zen özsüz bir şiir şekil sayesinde okuyucuda estetik bir haz uyandırabilir; kimi zaman da özü sağlam bir şiir şekil yeter-sizliğinden dolayı şiir planına ulaşamaz. Ona göre, “*Şiirde biçim, gerekli parçaların yerli yerine konmasıdır.*”

Konuşmanın sonlarına doğru konuyu doğrudan doğruya kendisine getirerek, genel olarak şiirlerini ev ve gündelik yaşamalar bağlamında kurguladığını belirtir. Kendisini burada Rilke'nin “*aynı parmaklıklar içinde dönüp duran Panter*”ine benzeten Necatigil, şiirlerindeki asıl temanın, ev ve evin doğrudan doğruya bir mekân olarak kurgulanması olduğunu açıklar. Bu konuda, şiir işçiliğini yetersiz bulsa da, kendisinin Ziya Osman Saba'dan çok etkilendiğini söyledikten sonra; “*Şiirleriyle olduğu kadar içtenlik dolu ve düz ömrüyle de, bireyin kurtuluşunun -belki biraz safça bir düşünce- eve bağlı olduğunu ben ondan öğrendim.*” der.

Konuşmanın sonunda bir şairin sanat anlayışının, şiirlerinin bütününden çıkarılması gerektiği görüşünü tekrarladıktan sonra, kendisinin “*tek ruhlu bir şair*” olduğunu Shelley'den bir iktibasta bulunarak açıklar: *İçimde olmayan şiiri başka hiçbir yerde bulamadığımı, sadece tek ruhlu birisi olarak kendi ufuksuz ve dar şiirimi yazdığımı söyleyebilirim.*

Sonraki yıllarda birçok şair veya şiir üzerine yazı yazarlar tarafından sık sık üzerinde durulan “Şiir Burçları” yazısına “*Bence her şair, şiir hayatı boyunca, üç burçtan: Gurbet, hasret ve hikmet burçlarından geçiyor.*” diye başlayan Necatigil, her bir burç üzerinde uzun uzun durmak suretiyle bunları açıklama gereği duyar.²

Buna göre bir şairin karşılaşacağı ilk burç “gurbet”tir. Gurbet, bir şairin içinde doğup büyüdüğü toplumdan, kullandığı dilden ayrışmasını ve bir sanatçı olarak kendisini fark etmesini işaret eder. Bu itibarla bu safha, bir şair için tutunma safhasıdır. Necatigil burada Robinson Crusoe örneğini verir. Onun ıssız bir adada hayata tutunması gibi, genç şair de elindeki malzemeye önce şiir adasında ayakta kalmaya, tutunmaya çalışacaktır. Bu yüzden sanatının kaba taraflarıyla meşgul olur ve daha çok bir kısım büyük şairleri taklit ederek belli bir zevke ulaşmaya çalışır: *Burada ne kadar kalınacağı da şairine göre değişir.*

Necatigil'e göre, ikinci dönem, şairin kendisini inşa etmeğe başladığı “hasret

2 *Bile/Yazdı*, s. 75-78.

burcu”dur. Artık şiirin merkezinde kendisi vardır. Kendisini başka şairlerle karşılaştırır; çevreyi, dünyayı, eşyayı, insanları değiştirmeyi, düzeltmeyi dener. Fakat kısa zamanda bunun imkânsızlığını anlar; kendi düşünce ve duygularını karşı tarafa aktaramadığını görür.

Şair işte bundan sonra “*hikmet burcu*”na girer. Hikmetin iyi tarafı çok az değişmesi ve bir ortak paydada karar kılmasıdır. Bu safhada artık kaderine razı olur ve teslimiyet öne çıkar. Artık Doğu’nun büyük şairleri Hayyاملar, Şeyh Galip ve Yunuslar onun önünde örnek şahsiyetler olur.

Necatigil’e göre büyük şairler gün gelmiş mutlaka hikmet burcuna girmişlerdir; gurbetler ve hasretler geçici, ebedî insan ise hikmet burcunda daimî olarak yaşamaktadır. Burada Ali Şîr Nevâî’nin divanlarına koyduğu çocukluk, gençlik, orta yaşlılık ve ihtiyarlık isimlerini de hatırlatarak, onun sanat hayatını dört devreye ayırdığını söyler. Bunlar “garip”, “seçkin”, “güzel” ve “faydalı” sıfatlarını taşımaktadır:

Çocuklukla gençliği tek kavram olarak alırsak, bu düzenlemeden çıkacak sonuç da, şiirin üç burcu demektir. İnsan önceleri “gurbette yabancı”, sonra “hasrette güzel” şiirler yazar. Bir ömrüm muhasebesi niteliğindeki şiirlerse “hikmette faydalı” şiirlerdir.

Burcun, aynı zamanda “kale bedeni” anlamına geldiğini de belirten Necatigil, bu bağlamda da şunları ifade eder:

Şiir kaleleri bir bir yıkılırken, yalnız gerçek şiirdir ki, hangi yıldız burcunda olursa olsun, çok sağlam bir kale gibi, uzun süre dayatır zamana, hattâ sonsuza kadar. Gerçek şiir, kolay kolay dışleri düşmüş, sırttan bir sur kalıntısı olmaz.

Necatigil’in burada yapmış olduğu değerlendirmeler çerçevesinde onun şiir dünyasına bakarsak aşağı yukarı şöyle bir manzarayla karşılaşırız: İlk kitabı *Kapalıçarşı*’da, arayışlar içinde bir genç şair vardır karşımızda. Burada, evlilik, cinsellik, mutlu aile hayalleri, tabiat ve yaşama sevgisi sergilenir. *Çevre*’de, bu aile kurma özlemi iyice belirginleşir. Akşam el ayak çekilmeye, sokaklar ıssızlaşmaya başlarken şair, yalnız insanların dramını yaşar. Çevresine bu şekilde bakar. *Evler*’de, istediği kadar sokağa açılsın, sonunda gene evde, kendi evinde yaşamak zorundaki insanın, yerine göre bunalan, yerine göre ümitlerle, küçük sevinçlerle ferahlayan insanın hâlleri anlatılır. *Arada*, ismi gibi iki durum, ya da iki şey arasında kalan, yaşanan şeylere, durumlara bölünmüş bir insanın hâlini ortaya koymak ister.

Necatigil’in son dönem şiirleri ise, başlangıçtaki yaşantı “an”larına yaslanmaktan çok, zihni bir muhtevaya ağırlık verir. Şair artık “hikmet burcu”nda gibidir. Sözü azaltır, oyunu çoğaltır, anlam iyice kapanır, semboller fazlaşır. *Yaz Dönemi*’nden itibaren entelektüel şiiri seçmiştir diyebiliriz. *Kareler/Aklar* bunun en uç noktasıdır. Kelimelerin arası açılmış, soldan sağa, yukarıdan

aşağıya doğru okumalar elde edilmiştir. Şair bu eserindeki tutumunu şöyle dile getirir: *Sözcüklerin aralarını açtım, sözcüklerden değişik kombinezonlarda başka başka anlam dizileri çıkarmayı denedim.*

Zaten Necatigil artık “çokgen şiirden” yanadır.

*

Başka milletlerin edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da doğrudan doğruya ilhama tabi, biraz çalakalem şiirler yazan şairler olduğu gibi, bir kuyumcu titizliğiyle çalışan, bu uğurda uykusuz geceler, sıkıntılı günler, belki aylar, hatta yıllar geçiren Tefvik Fikret gibi, Cenab Şahabeddin gibi, Yahya Kemal gibi, Necip Fazıl gibi, Tanpınar gibi şairler de vardır. İşte bir şair olarak Necatigil de bu ikinci gruba dâhil edilecek şairlerdendir. Onun, kalem sahibi değerli kızı Ayşe Sarısayın tarafından Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne hediye edilen çalışma masası üzerine koyduğumuz 1961 yılına ait “Ölüm Vakti” adlı şiirinin 5’i kendi el yazısıyla ve eski harflerle, bir kısmı daktiloya çekilmiş tam 13 müsveddesinin bulunduğunu söylersem Necatigil’in, kendi şiirleri üzerinde nasıl çalıştığı daha iyi anlaşılabilir sanıyorum.

*

“Şiir Anlayışım, Dil Tutumum”³ adlı yazısında, “Yüksek sesle okumalara gelmeyen, içe dönük bir şiir, benim şiirim.” diyen Necatigil, burada kendi şiirinin anlaşılması yolunda da bazı ipuçları verir:

Anlamını zamanla, gerçekte veya düşte yaşantı birliği olursa verir. Yine de değindiği şeyleri belirli bir tema ekseninde toplamaya, çağrışım örgü ve atkılarını ona göre ayarlamaya çalışır. Aktüalite içinde değişmeyen, geçici olmayan, insan kaderine yapışmış şeylerin peşindedir.

“Ben kavga adamı değilim. Çatışacağımı anladığım anda bırakır, çekilirim.” diyen Necatigil, şiir piyasasını ideolojik baskı altına almak isteyenler tarafından zaman zaman eleştirilmiş olsa da, o, hayatının sonuna kadar şiir anlayışından taviz vermemiş, şiir çizgisini asla değiştirmemiş cins bir şairdir.

Türk şiirinin besleneceği asıl kaynakları da çok iyi bilen Necatigil, şiir dili konusunda da şunları söyler:

... şiir görüşüm, beni orta bir dil tutumunda bırakıyor. Yazı sanatları içinde en millî olanı şiirdir. Bu yüzden şairin birçok noktalarda bir şeyin sürdürücüsü olması, eskiye yaslanması gerekir. Kullanılan eski sözcüklerin çoğunda denenmiş değerler yatıyor. (...) Yazdıklarım kendi büyük değerlerimizden, yüzyıllardan bu yana sürüp gelen diri sözcüklerden, deyimlerden, söz ve edebiyat sanatlarından beslensin isterdim. (...) Ben Batı uygarlıklarından gelmiyorum, Yunan antikitesinin aydınlıklarından gelmiyorum. Mayamda Yunus’lar, Âşık Paşa’lar, “Cîfe-i dünya değil ker-

3 *Bile/Yazdı*, 4. baskı, İstanbul 2015, s. 50, dipnot 81.

*kes gibi matlûbumuz/ Bir bölük ankalarız Kaf-ı kanaat bekleriz” diyen Fuzulî’ler, deryadil Karacaoğlanlar var.*⁴

Necatigil, benim burada ana hatlarıyla üzerinde durmaya çalıştığım iki metin dışında, sağlığında yayımlanan *Bile/Yazdı*’da yer alan “Şiir Anlayışım, Dil Tutumum”, “Şiirle Savaş”, “Özeleştiri”, “Niçin Yazıyorsunuz?” adlı yazılarla, daha sonra “Bütün Eserleri” dizisinde *Bile/Yazdı*’yla birlikte yayımlanan daha birçok yazısında şiir anlayışı hakkında ayrıntılı biçimde açıklamalar yapmış, bu doğrultuda kendisine yöneltilen birtakım sorulara cevaplar vermiştir. Bütün bunlar bize Necatigil’in aynı zamanda son derece zengin bir şiir evrenine sahip olduğunu da göstermektedir.⁵

4 *age.*, s. 81.

5 Ali İhsan Kolcu, *Behçet Necatigil’in Poetikası* adlı çalışmasında, Necatigil’in bu konudaki bütün yazılarını derli toplu bir şekilde ele alıp değerlendirmiştir (Erzurum 2010).